

CONDIȚIILE ANGAJĂRII RĂSPUNDERII JURIDICE PENTRU ABUZUL DE DREPT

Gh. TRAGONE,
doctorand, ULIM

SUMMARY

The concept of abuse of law is relatively new and at the same time debatable for the science General Theory of Law. This article reflects the opinions of the authors of the reference regarding conditions of legal liability for the abuse of law.

Keywords: subjective right, abuse of rights, conditions of liability, the exercise of subjective rights

REZUMAT

Conceptul de *abuz de drept* este unul relativ nou și în același timp discutabil pentru știința *Teoria generală a dreptului*. Prezentul articol reflectă opiniile autorilor de referință în ceea ce privește condițiile angajării răspunderii juridice pentru abuzul de drept.

Cuvinte-cheie: drept subiectiv, abuz de drept, condiții ale răspunderii, exercitarea drepturilor subiective

Introducere. Răspunderea juridică pentru fapta ilicită și răspunderea juridică pentru abuzul de drept au multe caracteristici comune. Ca și în cazul răspunderii juridice pentru fapta ilicită, în cazul răspunderii pentru abuzul de drept sînt necesare un șir de condiții.

Împrejurările de care depinde aprecierea unui exercițiu de drept ca fiind abuziv constituie condițiile fenomenului juridic al abuzului de drept și ale angajării răspunderii pentru acesta.

Discuții. În elucidarea condițiilor fenomenului juridic al abuzului de drept există mai multe opinii. Astfel, se consideră că există următoarele condiții:

- a) existența unui drept subiectiv ce aparține titularului acestuia;
- b) autorul abuzului să fie capabil să își exercite dreptul;
- c) dreptul abuziv să fie exercitat abuziv, contra principiilor sale normale de exercițiu [11, p. 93].

Alți autori [18, p. 114; 20, p. 207] opinează că pentru ca titularul unui drept subiectiv exercitat abuziv să devină subiect al răspunderii juridice trebuie îndeplinite cumulativ următoarele condiții:

- a) existența unui drept subiectiv determinat;
- b) săvîrșirea unei fapte ilicite prin exercitarea sau neexercitarea dreptului subiectiv de către titularul său;
- c) prejudiciul patrimonial sau moral;
- d) raportul de cauzalitate dintre fapta ilicită și prejudiciul cauzat;
- e) vinovăția titularului dreptului subiectiv, autorul (faptei ilicite) [20, p. 208].

Existența unui drept subiectiv determinat. Este evident că, în cazul abuzului de drept, cele patru condiții ale răspunderii juridice pentru fapta ilicită se completează cu condiția firească a existenței dreptului subiectiv, a cărei exercitare cu rea-credință generează un prejudiciu în raport cu o altă persoană fizică sau juridică.

Deci existența dreptului subiectiv reprezintă temeiul abuzului de drept, împreună cu săvîrșirea unei fapte ilicite, a prejudiciului moral sau patrimonial, a raportului de cauzalitate și a vinovăției, dar aceasta nu înseamnă că orice drept subiectiv ar fi susceptibil de abuz – de unele drepturi subiective, prin natura lor, titularul nu poate abuza: de dreptul la viață, de dreptul la demnitate, de dreptul la nume ș.a. Totodată, este de observat multitudinea tipurilor de abuz de drept, fiecare tip cu specificitatea lui: abuz de drept subiectiv constituțional, civil, penal, administrativ, comercial, fiscal etc. [6]. Desigur, există drepturi subiective constituționale ale cetățenilor, cărora constituția le garantează protecție contra atingerilor provenind

din partea statului. Totodată, depășirea în exercițiu a acestor drepturi subiective constituționale prejudiciază statul, care este îndrituit să ia măsurile corespunzătoare [1]. Astfel, Constituția României prevede că toți cetățenii „se pot asocia liber în partide politice, în sindicate, în patronate și în alte forme de asocieri” (art. 40 alin. (1)), dar „Asociațiile cu caracter secret sunt interzise” (art. 40 alin. (4)) [1].

De reținut că dacă toate drepturile subiective fundamentale sînt drepturi constituționale, nu toate drepturile subiective constituționale sînt drepturi fundamentale. Caracterul unui drept subiectiv constituțional depinde de judecățile de valoare proprii unei epoci și unei societăți date. Drepturile subiective fundamentale protejează omul, dincolo de exigențele constituționale. Totuși, constituțiile actuale înglobează, pe lângă drepturile subiective fundamentale, și drepturi constituționale proprii statelor de cetățean ale fiecărui stat [20, p. 209].

Există și opinii potrivit cărora drepturile subiective a căror exercitare nu este susceptibilă de abuz ar putea fi considerate discreționare, însă, în realitate, exercitarea lor abuzivă nu este „materialicește” posibilă [14, p. 93]. De exemplu, dreptul de a avea o stare civilă nu este susceptibil de abuz. Nu poate fi închipuit cum anume cel ce dobîndește prin faptul natural al nașterii o stare civilă ar putea abuza de ea. Dar schimbarea ulterioară a stării

civile prin voința celui ce o poartă poate îmbrăca forma abuzului ori de câte ori dreptul la schimbarea stării civile este exercitat într-un alt scop decât cel pentru care legea l-a recunoscut. Dreptul persoanei de a avea un nume poate fi și acesta exercitat abuziv în condițiile în care ne referim în concret la dreptul persoanei de a-și schimba numele.

Așadar, nu putem vorbi de abuz de drept fără a exista dreptul subiectiv evocat, care se exercită în afara limitelor sale interne, prin deturarea lui de la scopul economic și social în vederea căruia a fost recunoscut și garantat.

Însăși sintagma grăitoare *abuz de drept* își exhibă ipso facto semantica, demonstrând implicația în temei a unui drept subiectiv, însă a cărui exercitare se face „patologic”, adică contrar principiilor sale „naturale” de exercițiu. Abuzul de drept reprezintă așadar exercitarea unui drept subiectiv dincolo de limitele sale interne firești, adică exercitarea lui în alt scop decât acela în vederea căruia dreptul respectiv este recunoscut de lege, contrar bunei-credințe, ordinii publice sau bunelor moravuri. În situațiile însă de depășire a hotarului extern al dreptului subiectiv, titularul nu mai comite un abuz de drept, fapta acestuia fiind în afara oricărui drept subiectiv ce constituie o faptă ilicită, un delict, care prin întrunirea condițiilor generice ar atrage răspunderea juridică a făptuitorului pentru abuz de drept. Or abuzul de drept este inconceptibil în afara unui drept subiectiv.

Găsim folositor a supune unei analize ipoteza abuzului de drept de a încheia o căsătorie, care presupune o sancțiune mai rar întâlnită pentru fapta conversată a abuzului, atrăgând astfel interesul nostru. Așadar, exprimăm ideea că dreptul de a încheia căsătorie este totuși susceptibil de abuz, fiind exercitat contrar unuia dintre principiile esențiale ale exercițiului normal, și anume modalitatea de abuz constând în deturarea dreptului de a încheia căsătorie de la scopul și finalitatea socială, culturală și economică acordată de lege. Or scopul încheierii căsătoriei este, conform alin. (1), lit. b. al

art. 41 al Codului familiei român [3], crearea unei familii și că atunci când părțile încheie o căsătorie în afara scopului de a forma o familie, dar pentru alte scopuri subsidiare acesteia, sîntem deci în prezența unei căsătorii fictive [17, p. 182]. În alți termeni, din câte se poate deduce din retorica de dinainte, pledăm pentru ideea că căsătoria fictivă este totuși o formă a abuzului de drept, pe care – important – legea o sancționează cu nulitate. Or dacă fapta abuzivă este generic sancționată prin sustragerea dreptului exercitat abuziv de la protecția lui juridică, aici însă legea invalidează situația, punînd în acțiune efectele nimicitoare ale instituției nulității [11, p. 90].

Cerințele acestei prime condiții a răspunderii ce face obiectul cercetării noastre conduc la concluzia că abuzul de drept nu este niciodată contrar conținutului normativ (pozitiv), perceptului normei juridice, fiind, cel puțin formal, în concordanță cu acesta [14, p. 78]. Dacă actele de exercitare a dreptului nu ar fi conforme conduitei stabilite de lege, nu ar exista abuz de drept, ci un fapt ilicit comis în afara existenței oricărui drept. Pornind de la această constatare, s-a exprimat opinia conform căreia atunci când norma, prin obligațiile expres precizate, postulează ea însăși scopul dreptului subiectiv, aceste obligații sau unele dintre ele identificîndu-se cu însuși conținutul dreptului corelativ, neîndeplinirea lor, abaterea deci a exercițiului dreptului subiectiv de la destinația lui nu semnifică săvîrșirea unui abuz de drept, prin încălcarea a tocmai ceea ce norma juridică prescrie [28, p. 39]. Cu alte cuvinte, orice abuz de drept păstrează o aparență de legalitate, conform normei ce îl consacră; este necesară o analiză minuțioasă a faptelor pentru a identifica, în mod punctual, elementele ce definesc abuzul [7, p. 107].

Cînd ne referim la exercitarea abuzivă a drepturilor subiective, avem în vedere atît drepturile subiective materiale sau substanțiale, cît și drepturile subiective procedurale. Reglementările în materie trebuie deci conjugate, asigurîndu-se

însă preeminența normei de drept substanțial față de norma de drept procesual. Art. 1-3 ale Decretului 31/1954 [5] reprezintă reglementarea de tip substanțial în materie, iar articolele Codului de procedură civilă – cea de tip procedural, precizîndu-se că drepturile subiective procedurale trebuie să fie exercitate cu bună-credință și potrivit scopului în vederea căruia au fost recunoscute de lege.

Existența unui drept subiectiv și exercitarea lui poate avea loc numai dacă autorul abuzului este capabil să își exercite dreptul. Capacitatea de a exercita drepturile subiective desemnează – de exemplu, în dreptul civil – capacitatea de exercițiu, parte a capacității civile a subiectului de drept.

În dreptul civil [12, p. 128] se recunoaște aptitudinea generală a persoanei de a avea drepturi și obligații – capacitatea de a avea drepturi și obligații civile (capacitatea de folosință) se recunoaște în egală măsură tuturor persoanelor fizice (art. 18, alin. (1) CC al Republicii Moldova [2], făcîndu-se abstracție de împrejurarea că aceasta are sau nu aptitudinea de a le exercita ea însăși, săvîrșind acte juridice.

Prin capacitatea de exercițiu a persoanei fizice, menționează S. Baieș, se înțelege cea parte a capacității de drept civil a omului care constă în aptitudinea de a dobîndi și a exercita drepturi și de a asuma și exercita obligații civile prin încheierea de acte juridice civile [10, p. 269].

Într-un enunț sintetic și din perspectiva discutată a exercitării drepturilor subiective, capacitatea de exercițiu este aptitudinea unei persoane de a-și exercita drepturile și de a-și asuma obligații prin săvîrșirea de acte juridice proprii [12, p. 128].

Capacitatea de exercițiu este „*aptitudinea persoanei de a dobîndi prin fapta proprie și de a exercita drepturi civile, de a-și asuma personal obligații civile și de a le exercita*” (art. 19 CC RM) [2]. Aceasta este recunoscută acelor persoane care au voință conștientă și își dau seama de consecințele actelor juridice pe care le încheie. Capacitatea

deplină de exercițiu începe la data cînd persoana fizică devine majoră, adică la împlinirea vârstei de 18 ani (art. 20 alin. (1) CC RM) [2]. Prin excepție, minorul dobîndește prin căsătorie capacitate deplină de exercițiu, fie dacă lucrează în baza unui contract de muncă, cu acordul părinților, adoptatorilor sau curatorului, sau dacă acesta este legal emancipat. Între 14 și 18 ani, persoana are o capacitate de exercițiu restrînsă, putînd să-și asume drepturi și obligații cu încuviințarea prealabilă a părinților sau a tutorelui. În mod excepțional, persoana cu capacitate de exercițiu restrînsă poate încheia unele acte fără încuviințarea părinților ori a tutorelui, și anume este vorba despre o listă de acte juridice prescise la art. 21 alin. (2) și art. 22 alin. (2) ale CC RM [2] (de exemplu, să dispună de salariu, bursă sau de alte venituri rezultate din activități proprii). Toate actele juridice pentru și în numele minorului, pînă la împlinirea vârstei de 14 ani, pot fi încheiate doar de părinți, adoptatori sau tutore, în condițiile prevăzute de lege. Totuși, minorul în vîrstă de la 7 la 14 ani este în drept să încheie anumite acte juridice de sine stătător (art. 22 (2) CC RM) [2].

Pentru că principiul incapacității formează o excepție de la principiul capacității, persoana poate deveni incapabilă să-și exercite și inerent să abuzeze de propriile drepturi subiective, pentru cazul declarării acesteia ca fiind incapabilă de către instanța de judecată, punîndu-se temeii pe condițiile art. 24 CC RM, sau a limitării acesteia în capacitatea de exercițiu pe aceeași cale, în cazul și ipoteza condițiilor art. 25 din Codul civil al RM [11, p. 92].

Săvîrșirea unei fapte ilicite prin exercitarea sau neexercitarea dreptului subiectiv. Pentru a constitui un abuz, dreptul subiectiv urmează a fi exercitat în necorespondere cu principiile sale firești de exercițiu (respectarea finalității dreptului subiectiv prevăzută de lege sau reieșita din însăși natura acestuia; contrar bunei-credințe sau în nesocotirea ordinii publice și bunelor moravuri), respectarea cărora asigură un exercițiu normal al drep-

tului subiectiv, prin care nu se poate aduce atingere intereselor altor persoane. În acest sens, modalități de realizare abuzivă a drepturilor subiective pot fi: exercitarea dreptului pentru atingerea unor scopuri nepermise; aplicarea unei anume modalități inadmisibile de exercitare a dreptului subiectiv civil; aplicarea unei modalități nejustificate de apărare a dreptului subiectiv [11, p. 93].

Ilicitul este, fără îndoială, o condiție distinctă a abuzului de drept și reprezintă atitudinea psihică a făptuitorului care își orientează fapta spre a deturna scopul recunoscut al dreptului subiectiv. Conținutul oricărui raport juridic cuprinde drepturi și obligații pentru toate părțile implicate în el (inclusiv, deci, cel penal, în care dreptul statului de a trage la răspundere implică și obligația lui de a o face în limitele legii pe care el însuși a instituit-o); o conduită ilicită (făptuirea prin acțiune sau inacțiune, indiferent dacă natura ei e civilă, penală sau administrativă) încalcă nu numai dispoziția legii în vigoare, ci tulbură minimal exercițiul unui drept subiectiv, inevitabil și, totodată, dezechilibrează un raport juridic [20, p. 164].

Ilicitul constă, în primul rînd, în încălcarea dreptului obiectiv ce are drept consecință cauzarea de prejudicii drepturilor subiective aparținînd unor persoane, înțelegînd aici sensul lărgit al noțiunii de drept subiectiv, ce include și interesele legitime [16, p. 68]. El constă, mai apoi, în încălcarea dreptului regulilor de conviețuire socială, în măsura în care ele reprezintă o continuare a prevederilor legale, conturînd conținutul, limitele și modul de exercitare a drepturilor subiective recunoscute de lege.

Ilicitul nu are un criteriu de stabilire unanim acceptat de doctrină. Unii autori îl asociază cu vinovăția, alții îl raportează la prejudiciu sau la raportul juridic concret [20, p. 170].

Sușinem opinia conform căreia pentru a califica fapta ilicită este nevoie de identificat cîteva dimensiuni ale ei, în generalitatea sa: *dimensiunea materială*, constînd în conduita implicată de intenție, de

natură să determine modificări antinormative în realitatea rațională exterioară făptuitorului; *dimensiunea socială*, constînd în lezarea, periclitarea uneia sau mai multor valori ale societății concrete, indiferent dacă aceste valori au sau nu valoare juridică și indiferent dacă acestea țin de domeniul privat sau de cel public; *dimensiunea juridică*, în sensul că ea constituie încălcarea unei obligații juridice; *dimensiunea omenească*, pentru că făptuitorul, mai mult decît o persoană în drept, este personalitate [7, p. 110].

Într-o opinie expres formulată de Gh. Mihai, în funcție de ramura de drept pozitiv, fapta generic ilicită este denumită în mod diferit: *infracțiune* în dreptul penal; *nerespectare a obligației contractuale sau delict* în dreptul civil; *contravenție* în dreptul administrativ; *abatere disciplinară* în dreptul muncii. În mod corespunzător, fiecărui tip de faptă ilicită îi corespunde tipul complementar de răspundere: infracțiunea săvîrșită atrage răspunderea penală materializată în pedeapsă; contravenția atrage răspunderea administrativă materializată în sancțiunea contravențională; delictul atrage răspunderea civilă materializată în sancțiunea civilă; abaterea disciplinară va atrage răspunderea specifică dreptului muncii, materializată în sancțiunea corespunzătoare [22, p. 170].

Fapta ilicită nu va putea fi calificată astfel în cazurile în care este săvîrșită în împrejurări ce se subscriu cauzelor ce exclud caracterul ilicit al faptei. Acestea sînt: legitima apărare, starea de necesitate, îndeplinirea unei activități impuse ori permise de lege sau a ordinului superiorului dat cu respectarea legii, consimțămîntul victimei și exercitarea unui drept subiectiv potrivit cu scopul economic și social al acestuia [26, p. 231].

Notele de specific ale fiecărei dintre aceste cauze, care exclud caracterul ilicit al faptei aplicate în concret și abuzului de drept, ne îndreptățesc să detaliem anumite aspecte.

Legitima apărare, definită de Codul penal al României [4], în art.44, ca producătoare de efecte exone-

ratoare dacă cel care se apără se află în fața unui atac material, real, direct, injust și iminent, îndreptat împotriva sa, a altuia sau împotriva unui interes obștesc, și prin care se pune în pericol grav persoana sau drepturile celui atacat ori interesul obștesc – nu va putea fi în niciun mod asimilată unei fapte abuzive. În dreptul penal, unele teorii tratează posibilitatea ca depășirea limitelor legitimei apărări să intre în sfera abuzului, însă așa cum nenumărate discuții suscită delimitarea clară a limitelor legitimei apărări, la fel și depășirea acestor limite este un obiect de controversă [23, p. 176].

Starea de necesitate poate fi invocată atunci când cel ce săvârșește fapta “pentru a salva de la un pericol iminent, și care nu putea fi înlăturat altfel, viața, integritatea corporală și sănătatea sa, a altuia sau un bun important al său sau al altuia, sau un interes obștesc” (art. 45 CP român). În concret, dacă pentru a stinge un incendiu pompierii au deteriorat manuscrise sau înscrisuri valoroase, nu se poate reține sub nicio formă abuzul invocat de proprietarii acestora de a se fi folosit “prea multă apă și la o presiune prea ridicată” [29, p. 173].

Înfăptuirea unei activități impuse ori permise de lege, dacă cerințele legii au fost îndeplinite sau ordinul superiorului dat cu respectarea legii, nu poate avea un caracter vădit ilegal și abuziv, iar modul de executare nu poate fi imputabil agentului. Cel mai des invocat abuz de acest tip îl întâlnim în cazul activității executorilor judecătorești, care – chiar dacă acționează fără a se abate în niciun fel de la norma legală – sînt percepuți ca veritabili “maestri ai abuzurilor” [7, p. 112].

Constituie o cauză de nerăspundere, întemeiată pe ideea asumării riscului, fapta săvârșită cu culpă ușoară, în condițiile în care victima a fost de acord, înainte de producerea faptei, ca autorul acesteia să acționeze într-un anumit mod, deși există posibilitatea cauzării unui prejudiciu prin lezarea unor drepturi patrimoniale ori personale nepatrimoniale [9, p. 90; 7, p. 113].

Exercitarea unui drept subiectiv potrivit cu scopul economic și soci-

al al acestuia nu poate constitui abuz de drept, chiar dacă uneori acert exercițiu prejudiciază drepturile subiective ori interesele legitime ale altor persoane. Sîntem în prezența unor astfel de situații mai ales în cazul raporturilor de vecinătate, de pildă în cazul săpării unei fîntîni pe terenul proprietate a lui X, care are ca rezultat prejudiciabil scăderea nivelului apei din fîntîna vecinului Y, construită pe terenul său.

Toate cauzele expuse mai sus înlătură posibilitatea de a clama vreun abuz. Așa cum, în mod surprinzător, subiectelor active ale abuzului de drept li se pare firească maniera lor de a acționa, și “victimelor” unor fapte fără caracter abuziv, prejudiciate uneori într-un context neimputabil nimănui, li se pare firesc să solicite despăgubiri, fără a avea reprezentarea clară a acțiunii culpabile a celui reclamat [7, p. 113].

Prejudiciul patrimonial și prejudiciul moral. În teoria răspunderii juridice, noțiunea de *prejudiciu* apare ca element esențial. Dacă multă vreme atunci când s-au referit la prejudiciu autorii au avut în vedere dauna sau paguba în înțelesul său patrimonial, autorii francezi, mai întii, iar apoi și opinii exprimate în dreptul românesc au început să releve și aspectul moral al rezultatului negativ al faptei ilicite [8, p. 248].

Abordarea temei prejudiciului în legătură cu abuzul de drept implică anumite nuanțe diferite față de cea din perspectiva răspunderii juridice pentru fapta ilicită. Astfel, răspunderea civilă delictuală presupune existența unui prejudiciu suferit de o anumită persoană ca urmare a faptei ilicite săvârșite de altă persoană. În cazul abuzului de drept, răspunderea poate fi angajată și în condițiile autoprejudicierii autorului faptei ilicite, dacă prin aceasta a fost lezat interesul public. Astfel, răspunderea civilă delictuală este mereu tributară unui prejudiciu “direct” [15, p. 83], pe cînd abuzul de drept poate avea ca urmare și o consecință negativă indirectă, societatea devenind astfel un subiect pasiv general, indirect lezat prin abuz [14, p. 102].

Prejudiciul, în cele două forme

ale sale – material și moral – nu este însă specific doar răspunderii civile delictuale, ale cărei măsuri ar trebui să le înghesuim într-un veritabil pat proçustian [7, p. 114].

În teoria abuzului de drept pe care încercăm să o construim în acest demers științific, faptele abuzive acoperă numeroase alte forme ale răspunderii juridice. Astfel, faptele abuzive în legătură cu munca atrag răspunderea specifică decurgătoare din raporturile juridice de muncă – răspunderea disciplinară și/sau materială. Atunci cînd operează răspunderea disciplinară, nu poate fi vorba de o “reparare” a unui prejudiciu în sensul în care acest concept este utilizat în cadrul răspunderii civile delictuale. În funcție de fapta abuzivă în legătură cu munca, pot opera mai multe forme ale răspunderii juridice [24, p. 98].

Tot așa, prejudiciul specific familiei poate îmbrăca forme complet diferite de cele clasice. Conform art. 109 CF român [3], “dacă sănătatea sau dezvoltarea fizică a copilului este primejduită prin felul de exercitare a drepturilor părintești, prin purtare abuzivă sau prin neglijență gravă în îndeplinirea îndatoririlor de părinte, instanța judecătorească, la cererea autorității tutelare, va pronunța decăderea părintelui din drepturile părintești”. Prejudiciul, în acest caz, este exclusiv de natură morală și privește atît consecințele negative asupra dezvoltării psihice și fizice a copilului, cît și, pe termen lung, formarea defectuoasă a viitorului adult. Este vorba de așa-numitul “prejudiciu juvenil”, care are o componentă psihologică accentuată [8, p. 136].

În sfera daunelor morale intră și abuzul săvârșit prin șicanarea și presiunea continuă exercitată asupra unei persoane, pentru a o determina la o anumită conduită. Rezultatul negativ al acestui abuz nu poate fi evaluat, decît prin prisma criteriilor ce stau la baza determinării prejudiciului moral.

“Victima” faptei abuzive este îndreptățită la repararea întregii pagube suferite, indiferent de natura ei. Funcția reparatoare a sancțiunii aplicate în materia răspunderii ci-

vile delictuale nu este însă complet funcțională în celelalte domenii de aplicare ale abuzului de drept. În multe cazuri – răspunderea disciplinară din dreptul muncii, răspunderea părintească din dreptul familiei – prevalează funcția preventivă a sancțiunii specifice, iar repararea întregului prejudiciu este, practic, imposibilă [7, p. 115].

Este neîndoielnic că fără existența prejudiciului nu poate fi vorba de vreun abuz de drept concret, menționează Gh. Mihai, și nici nu pot fi puse în funcțiune mecanismele răspunderii juridice.

Prejudiciul trebuie să fie cert atât în privința existenței lui, cât și cu privire la posibilitatea de a stabili întinderea acestuia – fie în prezent, fie în viitor, pentru a putea fi măsurată răspunderea juridică a prejudiciatorului. Prejudiciul eventual, a cărei producere în viitor nu e sigură, nu poate fi reparat.

Prejudiciul trebuie să fie și direct, adică să fie consecința directă a faptei ilicite.

Prejudiciul trebuie să fie personal – numai cel lezată direct în exercitarea unui drept subiectiv poate pretinde atât încetarea săvârșirii faptei abuzive, cât și repararea prejudiciului creat astfel. Dreptul la repararea acestuia poate trece asupra moștenitorilor prejudiciatului sau poate fi exercitat de creditorii acestuia pe calea acțiunii oblice.

Prejudiciul trebuie să fie "rezultatul încălcării unor drepturi subiective sau a unor interese legitime, a unor interese rezultate dintr-o situație stabilă de fapt, iar interesele respective să nu fie contrare regulilor de conviețuire socială" [21, p. 269].

Pentru a se naște dreptul persoanei păgubite la reparațiune, prejudiciul mai trebuie să îndeplinească o ultimă condiție, și anume aceea de a nu fi fost reparat nici de autorul prejudiciului și nici de către o terță persoană, cum ar fi asigurătorul atunci când paguba pricinuită este și obiect al unui contract de asigurare, de pildă – cel de asigurare de răspundere civilă.

Jurisprudența actuală consideră că nesocotirea intereselor juridicește protejate este sursă a răspunderii

juridice în anumite condiții [19, p. 77-78].

Raportul de cauzalitate. Dacă existența abuzului de drept nu poate fi concepută identidem fără producerea, prin săvârșirea lui, a unui rezultat dăunător, moral sau patrimonial, ea nu poate fi concepută nici în lipsa raportului de cauzalitate ce trebuie să existe între fapta abuzivă și rezultatul dăunător al acesteia [14, p. 107]. Raționamentul în această materie pornește de la existența faptei abuzive săvârșite de un subiect de drept și existența unui rezultat păgubitor. Dacă între cele două elemente se poate determina un raport de cauzalitate, atunci autorul abuzului de drept va fi ținut să răspundă pentru prejudiciul produs prin fapta sa.

De altfel, și dispozițiile art. 997 și 998 CC român se referă la prejudiciul cauzat, iar art. 246 CP român [4], definind abuzul în serviciu contra interesului public, are în vedere fapta funcționarului public ce cauzează o vătămare intereselor legale ale unei persoane sau o tulburare însemnată bunului mers al unui organ sau al unei instituții de stat. Dispozițiile legale amintite cu titlu de exemplu consacră raportul de cauzalitate ca element esențial al răspunderii juridice.

Cîtă vreme între fapta abuzivă și prejudiciu nu se poate determina o legătură cauză – efect, răspunderea juridică nu intră în discuție.

Stabilirea concretă a raportului de cauzalitate, ca o condiție concretă a răspunderii pentru abuzul de drept, a suscitat numeroase discuții în literatura de specialitate, propunându-se tratarea acestui subiect din perspectiva anumitor criterii, elaborându-se veritabile sisteme de argumentare a pozițiilor adoptate de autori [25].

Sistemul cauzalității necesare [9, p. 92] pornește de la definiția categoriei de cauză, ca fiind acel fenomen care, precedînd efectul, îl provoacă în mod necesar. Criteriul acestui sistem ar fi legătura necesară dintre fapta ilicită și efectul produs – prejudiciul. Potrivit acestui sistem, nu se află în raport de cauzalitate cu prejudiciul acele fapte care au constituit nu cauza, ci nu-

mai condițiile desfășurării acțiunii cauzatoare, chiar dacă aceste condiții au avut o contribuție importantă în producerea rezultatului [7, p. 117].

Principala deficiență a acestui sistem constă în lăsarea nesancționată a acelor fapte care au jucat rolul de condiții, deși chiar autorii arată că "existența condițiilor corespunzătoare creează posibilitatea pentru un anumit fenomen (cauza) să realizeze în mod obligatoriu un alt fenomen (efectul)" [7, p. 96-97].

Pentru a depăși impasul creat, autorii sistemului „cauzei necesare” consideră că, "potrivit legii, este posibilă instituirea unei răspunderi civile a unor persoane care nu au cauzat prejudiciul, ci au avut rolul numai de condiții ale cauzării acestuia" [27, p. 202].

Un al doilea sistem este cel care pornește de la teza indivizibilității cauzei cu condițiile [15, p. 131], sistem ce promovează ideea că în stabilirea raportului cauzal trebuie să avem în vedere faptul că fenomenul cauză nu acționează izolat, singur, ci că desfășurarea lui este condiționată de anumiți factori care, fără a produce ei, direct, efectul păgubitor sau realmente periculos, favorizează totuși producerea acestui efect. Teoria propune noțiunea de *complex cauzal* sau *relația cauzală complexă*, aptă să explice atât acțiunea unitară a unor cauze de diferite tipuri, cât și acțiunea unitară a cauzelor și condițiilor în direcția producerii unui efect unic [15, p. 148].

În contextul celor arătate, fapta abuzivă cauză trebuie privită în lumina condițiilor concrete ale săvârșirii sale, și nu scoasă din acest context. Astfel, deși consecința conduitei abuzive a părintelui pare directă, cea a decăderii din drepturile părintești o suportă doar autorii în împrejurarea în care concubina îl instigă pe tatăl copilului la comportament abuziv ce îmbracă forma unei vătămări corporale, va fi sancționată penal ca instigator (art. 25 CP român).

Vinovăția. Răspunderea juridică pentru săvârșirea abuzului de drept se întemeiază pe principiul vinovăției. Vinovăția are două forme: intenția și culpa:

“Ca formă originară a vinovăției, *intenția* se caracterizează prin cunoașterea de către subiectul de drept a prevederile legii în vigoare, prevederea rezultatului faptei ilicite, ce l-a voit, libertatea de alege-re și hotărârea de a acționa” [21, p. 265].

Reaua-credință stă la baza comportamentului intenționat și reprezintă voința făptuitorului de a leza drepturile subiective sau interesele legitime ale unei persoane [7, p. 118].

Intenția îmbracă mai multe modalități, în funcție de atitudinea subiectului de drept față de producerea rezultatului periculos, ea fiind directă atunci când făptuitorul prevede și urmărește producerea rezultatului periculos social, și indirectă atunci când prevede rezultatul faptei sale, însă nu-l urmărește, dar acceptă posibilitatea producerii lui.

Culpa, cea de-a doua formă a vinovăției, presupune ca subiectul de drept care săvârșește o faptă ilicită să prevadă rezultatul faptei sale, dar, deși nu urmărește și nu acceptă posibilitatea producerii lui, acționează, sperînd că acel rezultat nu se va produce, sau nu prevede rezultatul, deși trebuia și putea să-l prevadă [7, p. 119].

La rândul său, culpa se manifestă în două modalități: *culpa cu prevedere* (imprudența, ușurința), când autorul faptei prevede rezultatul faptei sale, dar nu-l acceptă, socotind, fără temei, că el se va produce, și *culpa simplă* (neglijența), când autorul nu prevede rezultatul faptei sale, deși trebuia și putea să-l prevadă.

Pornind de la intenția directă înspre culpa simplă, gradul de vinovăție se diminuează treptat, însă cum abuzul de drept este comun mai multor ramuri de drept și cum răspunderea juridică operează, în anumite cazuri, și pentru cea mai ușoară culpă, vom sublinia că atunci când acționează cu vinovăție, autorul abuzului de drept va răspunde juridic în cel puțin una din formele acestei instituții publice [7, p.119].

Rolul voinței autorului abuzului de drept apare astfel ca determinant. Problema care se pune legată de aptitudinea psihică a persoanei

de a înțelege semnificația faptei și de a discerne între ceea ce este licit și ilicit își găsește soluția în determinarea capacității de discernământ a celui care săvârșește abuzul de drept [7, p. 119].

Capacitatea de discernământ are accente speciale în situația minorilor, a persoanelor lipsite de discernământ care nu erau puse sub interdicție la data săvârșirii faptei abuzive și a persoanelor puse sub interdicție judecătorească. Unica cerință pentru existența capacității de discernământ este existența efectivă a discernământului. Astfel, pentru minorii de peste 14 ani legea instituie o prezumție legală relativă de existență a discernământului în materia răspunderii civile delictuale. Sub vârsta de 14 ani se instituie o prezumție relativă de lipsă a discernământului. Persoanele care suferă de boli psihice, dar nu au fost puse sub interdicție, sînt prezumate a avea capacitate de discernământ.

Persoanele puse sub interdicție sînt asimilate, de unii autori, cu minorii sub 14 ani, urmînd ca acestea să răspundă numai dacă victima prejudiciului va reuși să facă dovada că, la momentul comiterii faptei ilicite prejudiciabile, interzisul a acționat cu discernământ [27, p. 336]. Există însă și opinii care susțin că în cazul săvârșirii faptei ilicite de către o persoană care a împlinit 14 ani, pusă sub interdicție, pînă la proba contrarie, aceasta este considerată că a acționat cu discernământ [15, p. 227]. Prin urmare, sarcina răsturnării acestei prezumții urmează a reveni interzisului.

Concluzii. Referitor la *delimitarea condițiilor răspunderii juridice pentru fapta ilicită și a condițiilor răspunderii juridice pentru abuzul de drept*, formulăm următoarele concluzii:

1. Răspunderea juridică pentru comiterea unei fapte ilicite reprezintă un raport juridic de constrîngere, al cărui conținut constă în dreptul statului de a trage la răspundere pe cel ce a încălcat norma de drept, aplicînd sancțiunea prevăzută de norma încălcată și în obligația persoanei vinovate de a se supune sancțiunii aplicate pe baza normei juridice.

Răspunderea juridică pentru abuzul de drept de asemenea este un raport juridic de constrîngere, numai că are alt conținut, și anume dreptul statului de al trage la răspundere pe cel ce și-a exercitat un drept subiectiv cu rea-credință și cu nesocotirea scopului economic și social pentru care a fost recunoscut, persoana vinovată urmînd a răspunde pentru fapta sa și a se supune sancțiunii aplicate pe baza legii.

2. După cum răspunderea juridică există indiferent de ramura de drept – răspundere constituțională, răspundere civilă, penală, administrativă etc., și răspunderea pentru abuzul de drept există indiferent de norma dreptului subiectiv, determinat de răspunderea pentru abuzul de drept constituțional, abuz de drept penal, civil, administrativ, procesual etc.

3. Cazurile de abuz de drept sînt mult mai greu de constatat decît cele care sînt fapte ilicite. Dacă însă o faptă ilicită, cel puțin formal, nu se întemeiază pe un careva drept subiectiv, atunci abuzul de drept se întemeiază pe un drept subiectiv și, cel puțin formal, nu contravine conținutului dreptului obiectiv.

4. Abuzul de drept poate exista și independent de existența unui prejudiciu, pe cînd condiția pentru antrenarea răspunderii juridice pentru fapta ilicită o constituie prejudiciul pe care îl suportă victima delictului. De exemplu, existența prejudiciului pentru antrenarea răspunderii delictuale, ca o condiție obligatorie, se desprinde din prevederile art. 1398 CC RM, care dispune că „cel care acționează față de altul în mod ilicit, cu vinovăție este obligat să repare prejudiciul patrimonial, iar în cazurile prevăzute de lege, și prejudiciul moral cauzat prin acțiune sau omisiune”. Codul civil, din raționamente lesne de înțeles, omite să definească noțiunea de prejudiciu, conținutul acestei categorii juridice fiind determinat de doctrină, care în acest sens dispune că prin *prejudiciu* înțelegem acel „efect negativ, cu caracter patrimonial sau nepatrimonial, produs unei persoane prin fapta ilicită a altei persoane ori prin acțiunea lucrurilor sau anima-

lelor care se află sub paza juridică a altei persoane” [30; 13, p. 49].

5. Abordarea temei prejudiciului în legătură cu abuzul de drept implică și anumite nuanțe față de cea a răspunderii pentru fapta ilicită. Astfel, după exemplul răspunderii juridice delictuale, care presupune existența unui prejudiciu suferit de o anumită persoană ca urmare a faptei ilicite săvârșite de o altă persoană, răspunderea pentru abuzul de drept poate fi angajată și în condițiile autoprejudicierii autorului faptei ilicite, dacă prin aceasta a fost lezată interesul public. Astfel, răspunderea civilă delictuală este mereu tributară unui prejudiciu „direct”, pe când abuzul de drept poate avea ca urmare și o consecință negativă, indirectă, societatea devenind astfel un pasiv general, indirect lezată prin abuz.

6. Dacă existența răspunderii juridice pentru fapta ilicită și răspunderea pentru abuzul de drept sînt legate de existența unui prejudiciu moral sau patrimonial, ele nu pot fi concepute nici fără existența raportului de cauzalitate dintre fapta ilicită și rezultatul dăunător al acestora. Cîtă vreme între fapta ilicită sau fapta abuzivă și prejudiciu nu se poate determina o legătură cauzală – efect, răspunderea juridică nu intră în discuție.

7. Răspunderea juridică pentru fapta ilicită și răspunderea juridică pentru abuzul de drept se întemeiază pe principiul vinovăției. Vinovăția are două forme: intenția și culpa. Ca formă originară a vinovăției, în cazul răspunderii juridice pentru fapta ilicită, intenția se caracterizează prin cunoașterea de către delincvent a prevederilor legii în vigoare, prevederea rezultatului faptei ilicite, libertatea de alegere și hotărîrea de a acționa. În cazul răspunderii juridice pentru abuzul de drept, raua-credință stă la baza comportamentului intenționat și reprezintă voința făptuitorului de a leza drepturile subiective sau interesele legitime ale unei persoane.

Rolul voinței autorului abuzului de drept apare astfel ca determinant. Problema care este legată de aptitudinea psihică a persoanei de

a înțelege semnificația faptei și de a discerne între ceea ce este licit și ceea ce este ilicit își găsește soluția în determinarea capacității de discernămint a celui ce săvîrșește abuzul de drept.

Ca formă a vinovăției, culpa se poate manifesta prin mai multe modalități. În lipsa unor precizări în textele de lege și a unui punct de vedere unitar în doctrina juridică asupra acestei probleme, considerăm că principalele modalități ale culpei sînt: imprudența (ușurința), neglijența și inabilitatea (nepriceperea).

Referințe bibliografice

1. *Constituția României*, 2003. În: Monitorul Oficial al României. Partea I, nr. 767, 31 octombrie 2003.
2. http://www.dreptonline.ro/legislatie/constitutia_romaniei.php (accesat 24.06.2014).
3. *Codul civil al Republicii Moldova*. În: Monitorul Oficial al R. Moldova, nr. 82-86 din 22.06.2002, art. 661.
4. *Codului familiei român din 26.07.1993*. http://www.parinti.com/CodulFamilieiRomaniei-articol-801.html#U6mG4fl_t8E (accesat 24.06.2014).
5. *Codul penal al României din 08.12.2008*. <http://anp.gov.ro/documents/10180/57727/Codul+Penal+al+Rom%C3%A2niei.pdf/7fd6b4fc-a94e-4bab-bf79-14215deecf08> (accesat 24.06.2014).
6. *Decretului României 31/1954 privitor la persoanele fizice și persoanele juridice*. În: Buletinul Oficial, nr. 8 din 30 ianuarie 1954. <http://www.lex.ro/Decretul-31-1954-246.aspx> (accesat 24.06.2014).
7. *Ordonanța Guvernului României nr. 138/2000, pentru modificarea și completarea Codului de procedură civilă*. În: Monitorul Oficial al României nr. 479 din 2 octombrie 2000. [http://www.lege-online.ro/lr-ORD%20DE%20URGENTA-138%20-2000-\(24428\).html](http://www.lege-online.ro/lr-ORD%20DE%20URGENTA-138%20-2000-(24428).html) (accesat 24.06.2014).
8. Ailoaie C. M. C. (Ignatescu). *Abuzul de drept*. Teză de doctorat. Timișoara, 2010.
9. Albu I., Ursa U. *Răspunderea civilă pentru daunele morale*. Cluj Napoca: Dacia, 1979.
10. Anghel I. M., Deak Fr., Popa M. F. *Răspunderea civilă*. București: Ed. Științifică, 1970.

11. Baieș S., Roșca N. *Drept civil. Partea generală*. Chișinău: USM, 2007.

12. Bejenaru E. E. *Abuzul de drept în dreptul privat al Republicii Moldova*. Chișinău: Grafema Ibris, 2013.

13. Beleiu Gh. *Drept civil român: Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*. București: Casa de Editură și Presă ”Șansa”, 1993.

14. Bloșenco A. *Răspunderea civilă delictuală*. Chișinău: ARC, 2002.

15. Deleanu I. *Tratat de procedură civilă*. Vol. I. București: All Beck, 2005.

16. Eliescu M. *Răspunderea civilă delictuală*. București: Ed. Academiei, 1972.

17. Fekete Gh., Curticeanu S. *Exercițiul drepturilor civile ale persoanelor fizice nu mai potrivit cu scopul lor social și economic*. În: Jurnalul Național, nr. 3, 1963.

18. Filipescu I. P., Filipescu A. I. *Tratat de dreptul familiei*. București: All Beck, 2008.

19. Gherasim D. *Buna-credință în raporturile juridice civile*. București: Ed. Academiei, 1981.

20. Lupan E. *Răspunderea civilă*. Cluj-Napoca: Accent, 2003.

21. Mihai Gh. *Fundamentele dreptului. Teoria răspunderii juridice*. București: C. H. Beck, 2006.

22. Mihai Gh. *Inevitabilul drept*. București: Lumina Lex, 2002.

23. Oancea I. *Tratat de drept penal*. București: ALL, 1994.

24. Popa V. Val. *Dreptul muncii*. București: All Beck, 2005.

25. Prodan M. *Cauzalitatea – condiție inerentă a răspunderii juridice*. Teza de doctor în drept. ULIM, Chișinău, 2007.

26. Stătescu C., Bârsan C. *Tratat de drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. București: All Beck, 2002.

27. Stătescu C., Bîrsan C. *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. București: All, 1997.

28. Ștefănescu T. *Tratat de dreptul muncii*. Vol. II. București: Lumina Lex, 2000.

29. Ungureanu O. *Drept civil*. București: Rosetti, 2003.

30. http://www.euroavocatura.ro/dictionar/2669/Fapta_ilicita. (Accesat la 18.06.2014).